

e vege-ho tota la gent», que de fet és 'l'endemà de matí' (*Set Savis*, v. 1478).

La construcció adverbial de *matí* per si sola, fou antigament molt corrent: «levan sus Santa Maria *matí* e-l primer dissabte», trad. «surgens *mane prima sabati*», 239.34, en les *VidesR* (90v1, n. 57), que per tant significa 'de bon matí', o simplement 'al matí': «*matí* lo bispe e tot lo pòbol se'n vengren» (ib., 212r1, traduïnt «*mane veniunt*», 648.36); aquell sentit aviat és precisat com *ben matí*: «dissabte *ben matí*, a l'alba, sia tothom apareyllat, e qui porà aver missa que la aja, e puys ---» en el pla de conquesta d'Almeria, de 1309 (parlant dels Templers), si bé em sembla veure-hi la ploma de Llull (que ja cito a DINAR, cf. *EntreDL* I, 71).

Però ja des d'antic es tendeix a dir *de matí*, que de vegades no vol dir 'dejorn' sinó 'durant el matí, al matí': «a tots fan *de matí* menar la cínia, e al vespre truffen-se de tots», Eiximenis (*Dones*, cap. 29, 28v1, mss. A, I); també amb el sentit avui més corrent: «que-l rey Herodes / --- faya cercar / --- l'enfant Jhesús / --- / e la Verge molt gloriosa, / de Jhesús, son fiyl, temerosa, / per paor levà *de matí*, / e ab Jesús tenc son camí», *LlegRimSev.*, v. 1116; «*llevar de matí o matinejar*», c. 1472, JnEsteve (*Li. Eleg.*, k-3). Altrament, fins i tot avui, *de matí* apareix amb el sentit 'al matí', almenys a Mall.: per oposició a 'durant la tarda' «—Mal temps, a'lots, mos ho deia / 'vui *de matí* aquella ceia; / tot d'una que la mar manc / direm un credo a la Sang; / vent de proa, i bufa massa». *Per lo matí* és valencià i no recent: «done-li *per lo matí* tres cullerades, ab set de aygua tèbea», receptes de Micer Joan, a. 1466 (*BABL* VII, 323). Combinacions més excepcionals: *per maytí* 'temps ha' doc. cancelleresc de 1304, i *per maytí* que 'per raó que' en un altre de 1317 (Finke, *Acta Ar.* III, 123, 753). En lloc del modern *l'endemà de matí*: «cant venc *l'endemà maytí*, Amic s'enà aparellar ---», *Amic e Melis* (*NCL*. XVIII, 132).

La combinació *de-matí* en la llengua tradicional només té valor adverbial, i no crec que es trobi altrament fins data ben moderna: «llevar-se *de matí* a estudiar: surgere de mane ad dandum operam litteris», OPou (*TbPu.*). Així es manté en la major part del territori i, si no únic, això és encara ben predominant a les regions excèntriques de la llengua: «*de matí*: de mañanita», eiv. (PzCabr.); *demà de matí* és també la cosa pròpia pertot, i literària, que en el P. Val. sovint es contrau, parlant, amb la pèrdua (típica de tot el valencià) de la -d-: *demà i matí* (Ontinyent, 1962).

En el cat. central, la combinació *de-matí* ha tendit modernament a soldar-se i reemplaçar el substantiu simple *matí*, que ha arribat a perdre-hi fins i tot un to un poc literari; són moltíssims els barcelonins que senten *matí* com a antiquat i només diuen *un dematí*, *el dematí de Nadal* etc., *aquell dematí*, *tots els dematins*. És bo de reaccionar-hi i continuar usant el substantiu *matí* de la llengua comuna, en tots els tons de llenguatge, fins el més oral i familiar. De la forma innovada ja se'n veu algun cas fa prop de dues centúries: «en tots los dissaptes, ofici, ab tota la capella de mú-

sica *al dematí*, y la Salve a entrada de vespre», B. de Maldà (*Excursions*, p. 20)²

DERIV.: *Matines* oració, abreujament de HORAS MATUTINAS o bé ORATIONES MATUTINAS, abreujament que ja veiem admès en el S. VI en Gregori de Tours: «pulsantesque januam presbiteri, occultatis autem pueris, praebuit eis infusum cum vino et panem, et abiit ad *matutinus*»,³ *Historia Francorum* III, 15; del mot català ja dona testimoni indirecte c. 1240 Berceo, i uns 100 anys abans el P. *del Cid* (V. supra) en els quals és catalanisme; també figura en Llull: «se levava a la miça nit --- per tal que tota sa ànima fos ab Déu e --- con --- avia contemplat e plorat longament tro a les *matines*, entrava en l'esgleya e sonava les *matines*, e-l dia que --- li ajudava a dir les *matines*; après l'alba cantava la missa» (*NCL*. II, 258.17); «ans de *matines* / ella-s levava / e-s perfumava / fent-se ben olre; / los jorns de colre, / la matinada / era afaynada, / per ben luyr, / al bell febrir, / dos o tres hores», JRoig (*Spill*, 2546); «del convent de Francisquets - que vinc de tocà a *matines*», romanç MilàF (*Romlo.*, 372.20); cf. *BDC* XVII, 129; XVIII, 9; amb sentit general 'el fet de matinejar' *haver-hi matines* o *fer matines* cat. or.

Matinejar (1472, JnEsteve, supra, i un altre doc. del S. xv, *DAG.*). També, però, *matinar* que ja usà StVicentF i que encara es diu, si bé no tant, més o menys pertot i en particular a Eiv. («madrugar», PzCabr.); ribag. *amaitinar*: «demà tiengo que *amaitinà*», Benasc (Ferraz, 21). D'on *matinada*, que és sobretot, en català, l'hora entorn de l'alba [Muntaner, i ja l'hem vist en JRoig; *BDC* xiv, 39; xviii, 264]; «*matinadas* se n'han fetas - las de maig y las d'abril: / 'nàvam a cullir rosetas - passejant-me per jardins' (ironia patibulària), MilàF (*Romlo.*, 115.1, cf. les versions D, v. 8, i F_{1,2}); *matinadeta* usat adverbialment: «partiren de Nazaret - *matinadeta* a bona hora, / no troben posada enlloc / ---», id. id. 7.5 (reco. en el Penedès, i ja en l'ed. de 1853). No obstant, en cat. central, *fer matinada* no és 'llevar-se d'hora' sinó al contrari, dormir fins tard dins el matí, l'oposat de *fer matines*.

Matiner [11407]; «una cansoneta / d'una minyona / y un galan minyó: / ella és *matinera* d'escombrà 'l balcó», reco. a Calaf, MilàF (*Romlo.*, 279.3); «Sota la forca / guaita l'enemic com balla; / passa'm la bóta! / --- / alba del dia, / sentors de la terra molla, / aus *matineres*! / El cor esclata / ---», «A UNES FLORS DE TARDOR: Avui el cel és blau: les flors, pansides, / han badat el seu calze, *matineres*, / i les fulles humides / que, sense un foc d'amor, la nit les mata, / somien impossibles primaveres», Coromines (*O. C.*, 1329; versos inèdits de 1907). *Matiners* foren anomenats els insurrectes carlins dels anys 1840; MilàF publica una cançó romancesca que «treta n'és dels *matinés* - que corren per la muntanya» que data de 1847 (*Romlo.*, 134.3). Mot comú al català i la llengua d'oc: «que leve sus, e puis iran / ausir la messa al mostier. / —Dieus! e con és ta *matinier*!, / que vós ja soletz tan dormir / ---», *Jaufré* (v. 10884).

Matina no és ni ha estat mai català, sinó it. *matina* (ja en Dante i a ell pertany el vers que *AlcM* cita del